

NETURTINĖS ŽALOS ATLYGINIMAS KAIP NETURTINIŲ VERTYBIŲ GYNIMO BŪDAS

Doktorantė Solveiga Cirtautienė

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
Gynėjų g. 6, LT-01109 Vilnius
Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 8 5 249 63 64
Elektroninis paštas s.cirtautiene@tic.lt

Pateikta 2005 m. birželio 7 d.

Parengta spausdinti 2005 m. rugsėjo 10 d.

Pagrindinės sąvokos: neturtinė teisė, neturtinė vertybė, neturtinė žala, neturtinės žalos nustatymo kriterijai.

S a n t r a u k a

Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas taikytas jau prieš įsigaliojant CK, tačiau iki šiol teismų praktika rodo, kad dažnai šio instituto taikymo ribos pernelyg išplečiamos arba suvokiamos per siaurai, o pati neturtinė žala priteisiama, neįvertinus visų jos taikymo pagrindų ir nustatytų žalos dydžio kriterijų, iš esmės vadovaujantis tik subjektyviu teisėjo vertinimu.

Tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje trūksta sisteminio, nuodugnesnio ir konceptualaus požiūrio į neturtinės žalos atlyginimą.

Savo straipsnyje apžvelgsiu šiuolaikiniame teisės moksle pripažįstamą neturtinių vertybių klasifikaciją, neturtinių vertybių civilinių teisių gynimo būdų specifiką ir veiksnius, lemiančius vienokio ar kito teisių gynimo būdo pasirinkimą konkrečioje situacijoje. Be abejojimo, daugiausia dėmesio skirsiu neturtinės žalos atlyginimui, kaip pagrindiniam šių vertybių gynimo būdai, atskleisdama neturtinės žalos atlyginimo taikymo pagrindus, kriterijus, jų tarpusavio santykį per neturtinės žalos instituto prigimtį bei tikslus, savo išvadas straipsnyje pagrįsdama teisminės praktikos pavyzdžiais.

Neturtinių vertybių samprata, klasifikacija, reikšmė

Neturtinės vertybės (sveikata, garbė, orumas, privataus gyvenimo neliečiamumas ir kitos) pirmiausia įtvirtintos Konstitucijoje, II skirsnyje „Žmogus ir valstybė“. Neturtines vertybes, neturtinių teisių užtikrinimo būtinybę numato ir Europos žmogaus teisių konvencija, įtvirtinanti pagrindines žmogaus tinkamą ir visavertį gyvenimą užtikrinančias neturtines teises: teisę į gyvybę, laisvę ir asmens neliečiamybę, laisvę pasirinkti gyvenamąją vietą, teisę į privatų gyvenimą, minties, sąžinės ir religijos laisvę.

Neturtinių vertybių ir neturtinių teisių įtvirtinimas suponuoja pareigą valstybei ir įstatymų leidėjui užtikrinti jų tinkamą įgyvendinimą ir numatyti realias jų gynimo priemones. Fizinių ir juridinių asmenų subjektinių teisių apsaugos užtikrinimas teisės aktais neturtinių vertybių gynimo srityje formuoja visuomenės pagarbą asmeniui ir jo teisėtai veiklai. Tai didina visuomeninį saugumą ir užtikrina Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje asmeniui suteiktų teisių ir laisvių įgyvendinimą.

Teisės teorijoje neturtinės vertybės klasifikuojamos įvairiai. Viena priimtinausių klasifikacijų skiriama pagal kiekvienos iš toliau nurodytų grupių realizavimo tikslą:

- 1) asmeninės neturtinės teisės, užtikrinančios fizinį ir psichinį asmenybės vientisumą: gyvybė, sveikata, teisė į fizinę ir psichinę neliečiamybę, teisė į saugią aplinką; teisė laisvai pasirinkti gyvenamąją vietą ir pan.;
- 2) teisės, užtikrinančios asmens individualizaciją visuomenėje: garbė, orumas, teisė į vardą, atvaizdą, dalykinę reputaciją;
- 3) teisės, užtikrinančios privataus gyvenimo neliečiamumą: notarinių veiksmų, advokato ir kliento, informacijos apie pacientą slaptumas; privataus gyvenimo neliečiamumas: laisvės, būsto neliečiamumas ir kt.;
- 4) teisės, užtikrinančios intelektualinės veiklos rezultatų apsaugą: autorių, gretutinių teisių subjektų (atlikėjų), dizainerių autorinės teisės ir kt. (pvz., AGTĮ 14 str. numatytos autoriaus neturtinės teisės: teisė į autorystę, autoriaus vardą, kūrinio neliečiamybę).

CK 1.114 straipsnis įtvirtina šias asmenines neturtines teises ir vertybes: vardą, gyvybę, sveikatą, kūno neliečiamybę, garbę, orumą, žmogaus privatų gyvenimą, autoriaus vardą, dalykinę reputaciją, juridinio asmens pavadinimą, prekių (paslaugų) ženklus ir kitas vertybes, su kuriomis įstatymai sieja tam tikrų teisinių pasekmių atsiradimą. CK 1.115 str. numato, kad civilinės teisės saugomi objektai yra asmeninės neturtinės, t. y. ekonominio turinio neturinčios ir neatskiriama susijusios su jų turėtoju, teisės. Asmeninės neturtinės teisės gali būti susijusios arba nesusijusios su turtinėmis teisėmis.

Neturtinių vertybių gynimo būdai

Neturtinėmis vertybėmis asmenys naudojami savo nuožiūra. Neturtinių vertybių teisinio reguliavimo specifika ta, kad įstatymais numatomos ne jų įgyvendinimo, o galimo trečiųjų asmenų kišimosi į asmeniui priklausančių neturtinių teisių ir vertybių sritį ribos, šių vertybių gynimo ir prevencijos priemonės. Reglamentuojant civilinius teisinius asmeninius santykius ir rūpinantis jų teisine apsauga įgyvendinamas vienas iš pagrindinių nesikišimo į privačius santykius principų.

Neturtinės vertybės, neturtinės teisės, jas pažeidus, ginamos ne tik civilinės teisės nustatytais civilinių teisių gynimo būdais. Civilinių teisių gynimo priemonių taikymas neužkerta kelio taikyti ir kitų teisės šakų numatytas priemones.

Bendrus neturtinės vertybių civilinių teisių gynimo būdus numato CK.

CK 1.138 straipsnis numato, kad civilines teises įstatymų nustatyta tvarka gina teismas, nevyršdamas savo kompetencijos, šiais būdais:

- 1) pripažindamas tas teises;
- 2) atkurdamas buvusią iki teisės pažeidimo padėtį;
- 3) užkirsdamas kelią teisę pažeidžiantiems veiksams ar uždrausdamas atlikti veiksmus, keliančius pagrįstą grėsmę žalai atsirasti (prevencinis ieškinys);
- 4) priteisdamas įvykdyti pareigą natūra;
- 5) nutraukdamas arba pakeisdamas teisinį santykį;
- 6) išieškodamas iš pažeidusio teisę asmens padarytą turtinę ar neturtinę žalą (nuostolius), o įstatymų arba sutarties numatytais atvejais – netesybas (baudą, delspinigius);
- 7) kitais įstatymų numatytais būdais.

Įstatymai nustato specialius kai kurių asmeninių neturtinių vertybių ir teisių gynimo būdus, (pvz., AGTĮ, Sveikatos sistemos įstatymas, Psichinės sveikatos priežiūros įstatymas, Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas, Biocheminių tyrimų etikos įstatymas, nuo 2005 m. sausio 1 d. įsigaliojusi Pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymo nauja redakcija ir kt.).

Konkrečių teisių gynimo būdų pasirinkimas kiekvienu atveju priklauso nuo neturtinių vertybių ir teisės pažeidimo specifikos bei nuo paties nukentėjusiojo valios.

Neturtinių teisių gynimo būdų pasirinkimas priklauso nuo šių aplinkybių:

- 1) nuo *ginamos vertybės specifikos*.

Pvz., ginant garbę ir orumą, privatų gyvenimą dominuoja neturtinės žalos atlyginimas ir tikrovės neatitinkančių žinių paneigimas, sveikatos sužalojimo atveju taikomas turtinės ir neturtinės žalos atlyginimas.

Be to, skiriasi viešųjų ir privačiųjų asmenų gynimo būdų ypatumai. Pvz., teismų praktikoje suformuota taisyklė, kad nors viešas asmuo taip pat turi teisę į garbės ir orumo gynimą, kurie ginami dviem būdais: garbę ir orumą žeminančių, tikrovės neatitinkančių žinių paneigimu bei moralinės žalos

atlyginimu, tačiau svarbiausiu viešojo asmens gynimo būdu laikytinas garbę ir orumą žeminančių, tikrovės neatitinkančių žinių paneigimas, o moralinės žalos dydis negali dominuoti. Viešas asmuo turi didesnes galimybes apginti savo teises, todėl ginant jo garbę ir orumą pirmenybė teiktina garbę ir orumą žeminančių ir tikrovės neatitinkančių žinių paneigimui, o ne kuo didesniai moralinės žalos piniginiam įvertinimui (LAT 2000 m. vasario 24 d. Nr. 3K-7-130 nutartis civilinėje byloje *V. Žiemelis v. UAB „Lietuvos rytas“*).

2) *kai kurie civilinių teisių gynimo būdai neturtinių vertybių gynimui nebūdingi, pvz., priteisimas įvykdyti prievolę natūra.*

3) *teisių gynimas priklauso nuo asmens valios. Kiekvienas asmuo turi pasirinkimo teisę kreiptis į teismą dėl gynybos ar ne.*

Ieškinius dėl neturtinių vertybių pažeidimo **turi teisę pareikšti asmenys, kurie mano, kad jų neturtinės vertybės pažeistos.** Tokius ieškinius turi teisę pareikšti fiziniai asmenys, turintys civilinį teisinį subjektiškumą. Nepilnamečiai, neveiksnūs arba ribotai veiksnūs asmenys taip pat turi neturtines teises. Šių asmenų procesines teises įgyvendina ir įstatymo saugomus interesus gina atstovai pagal įstatymą – tėvai, įtėviai, rūpintojai, globėjai, o įstatymo numatytais atvejais ir prokuroras.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarime „Dėl LR CK 7, 7-1 str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje“ nagrinėjant garbės ir orumo civilines bylas pažymėta, kad kitų asmenų teisių ir interesų gynimas, išskyrus čia išvardytus atvejus, galimas tik pagal tų asmenų pavedimą, t. y. ieškinys negali būti pareikštas siekiant apginti kito asmens teises, išskyrus įstatymo numatytus atvejus. Pvz., pagal CK 6. 284 straipsnį, mirus fiziniam asmeniui, teisę į neturtinės žalos atlyginimą turi asmenys, kurie buvo mirusiojo išlaikomi arba jo mirties dieną turėjo teisę gauti iš jo išlaikymą (nepilnamečiai vaikai, sutuoktinis, nedarbingi tėvai ar kiti faktiniai nedarbingi išlaikytiniai), taip pat mirusiojo vaikas, gimęs po jo mirties. Sutuoktiniai, tėvai ir vaikai paprastai taip pat gali ginti kito asmens pažeistą teisę į privatų gyvenimą.

LAT senato nutarime taip pat pažymima, kad asmenims nesuteikiama teisė ginti šeimos, kaip socialinio vieneto, kuriai jie priklauso, garbės ir orumo, taip pat ir kitų tos šeimos narių garbės ir orumo be tų asmenų pavedimo. Jei asmenys mano, kad tokiu žinių paskleidimu pažeista jų asmeninė garbė, jie gali kreiptis į teismą gindami savo, kaip atskiro individo, garbę ir orumą. Tokios nuostatos laikomasi ir naujajame CK.

Tam tikrų vertybių gynimo srityje gali kilti abejonių dėl galimybės asmenims, patyrusiems neturtinę žalą, kreiptis dėl jos atlyginimo į teismą dėl kitų asmeninių neturtinių vertybių pažeidimo.

Nesiplėsdama norėčiau priminti, kad didelio žiniasklaidos dėmesio sulaukusioje byloje dėl neturtinės žalos priteisimo už Lauryno ir Martyno Zdanių sveikatos sužalojimą Kauno apygardos teismas 2004 m. rugpjūčio 27 d. sprendimu ieškovo ieškinį patenkino, priteisdamas vaikams po 400 000 Lt neturtinės žalos atlyginimo, o tėvams po 100 000 Lt žalos atlyginimo, o Lietuvos apeliacinis teismas 2004 m. lapkričio 30 d. nutartimi sumažino pirmosios instancijos teismo priteistos žalos dydį iki 500 000 Lt, po 200 000 Lt vaikams ir po 50 000 Lt tėvams.

Neturtinės žalos atlyginimas pagal CK galimas tik įstatymų numatytais atvejais. Atsižvelgiant į tai, kad naujajame CK neturtinės žalos samprata ir jos taikymo atvejai išplėsti, taip pat atsižvelgiant į CK įtvirtintus ir priteisiant neturtinę žalą taikytinus teisingumo, sąžiningumo ir protingumo kriterijus, manau, galimybė priteisi asmenims patirtą neturtinę žalą dėl kitų asmenų sužalojimo yra įvertinai ir tai, kad kiekvieno asmens sveikata yra ne tik fizinė, bet ir psichinė, o pagal CK neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaroma dėl sveikatos sužalojimo. Tokiu atveju paminėtina Ministrų Tarybos Komiteto patvirtinta Rezoliucijoje Nr. (75) 7, kuria buvo rekomenduota valstybėms Europos Tarybos narėms savo įstatymuose numatyti teisę į neturtinės žalos atlyginimą dėl nukentėjusiojo sužalojimo, sukėlusio nepaprastai didelius išgyvenimus jo tėvams ar sutuoktiniui.

Taigi neturtinės žalos atlyginimo dėl kitų asmenų neturtinių vertybių pažeidimo galimybė yra, tačiau ji priklauso nuo konkrečių aplinkybių, todėl tam, kad būtų užtikrinta teisinio santykio šalių interesų pusiausvyra, būtina nustatyti teisingus ir tinkamus neturtinės žalos taikymo kriterijus.

4) *asmuo vienu metu gali pasinaudoti keliais teisių gynimo būdais, pvz., teisių pripažinimu ir turtinės bei neturtinės žalos atlyginimu.*

Pažymėtina, kad teismų praktikoje suformuluota teisės taikymo ir aiškinimo taisyklė, kad atsakomybė už padarytą neturtinę žalą nėra tiesiogiai priklausoma nuo turtinės žalos atlyginimo fakto ir gali būti taikoma tiek atskirai, tiek kartu su turtine atsakomybe (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 11 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *V. Toropov v. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba*, Nr. 3K-7-688/2001, bylų kategorija 39. 6. 2. 3.).

Neturtinės žalos atlyginimas

Samprata, tikslai

Vienas pagrindinių neturtinių vertybių ir neturtinių teisių gynimo būdų yra neturtinės žalos atlyginimo institutas. Neturtinės žalos atlyginimas yra savarankiškas teisių gynimo būdas.

Paprastai neturtinės žalos aiškinimas yra teisės doktrinos bei teismų praktikos išvadų rezultatas, t. y. per teismų praktiką ši sąvoka atskleidžiama, detalizuojama. Priėmus 2000 m. Civilinį kodeksą, Lietuva tapo viena iš nedaugelio valstybių, kurių įstatymuose pateikiama neturtinės žalos samprata. Tai yra asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita (CK 250 str. 1 d.). Taigi įstatymo leidėjas nepateikia baigtinio padarinių sąrašo patyrus neturtinę žalą, palikdamas teisę teismui įvertinti konkrečias aplinkybes.

Teisės doktrinoje nėra visiškai vienodos nuomonės dėl neturtinės žalos atlyginimo prigimties, t. y. dėl objektų, dėl kurių pažeidimo gali būti reikalaujama atlyginti neturtinę žalą, specifikos, jų turinės vertės, nėra vienos nuomonės, kokių **tikslų** yra siekiama neturtinės žalos atlyginimu.

Teisės doktrina pripažįsta, kad neturtinės žalos atlyginimu turi būti siekiama kompensuoti neturtinę žalą ir atlyginti už skriaudą. Teismų praktikoje taip pat laikomasi šios pozicijos daugiausia dėmesio skiriant pagrindiniam – kompensavimo ir atlyginimo tikslui. Taigi neturtinė žala įstatymų numatytais atvejais turi būti atlyginama tokio dydžio, kad kiek įmanoma teisingiau būtų atlyginta nukentėjusiajam.

Neturtinės žalos atlyginimo tvarka ir ribos valstybėse skiriasi. Vienose valstybėse neturtinė žala atlyginama kiekvienu atveju, kai ji įrodoma, kitose – tik įstatymų numatytais atvejais, trečiose – bendrosios teisės valstybėse – neturtinės žalos atlyginimo galimybė priklauso nuo delikto rūšies. Lietuva priklauso prie tų valstybių, kuriose neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Neturtinė žala atlyginama visais atvejais, kai ji padaryta dėl nusikaltimo asmens sveikatai ar dėl gyvybės atėmimo ir kitais įstatymų nustatytais atvejais.

Sistemiškai aiškinant CK nuostatas galima daryti išvadą, kad neturtinės žalos atlyginimo galimybė numatyta visų neturtinių vertybių pažeidimo atvejais.

Neturtinės žalos taikymo pagrindai

Pagal CK 4 str. 2 d. 4 punkto nuostata, padarius žalą, atsiranda ją padariusio asmens pareiga šią žalą atlyginti ir žalą patyrusio asmens teisė reikalauti, kad ji būtų atlyginta. Neturtinės žalos atlyginimo pažeidus neturtines vertybes atveju taikomos deliktinę atsakomybę reglamentuojančios teisės normos ir principai.

Deliktiniuose santykiuose, kai atlyginama žala, laikomasi Civilinio kodekso 6. 283 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto visiško žalos atlyginimo principo.

Tačiau neturtinė žala yra padaroma neteisėtais veiksmais (neteisėtu neveikimu), kuriais turi būti pažeidžiami teisės saugomi ir ginami piniginės išraiškos neturtiniai, nematerialūs) asmens interesai, – asmens garbė, orumas, dvasiniai išgyvenimai ir kt., o tai reiškia, kad neturtinė žala yra specifinės kilmės ir turi savarankiškus kompensavimo pagrindus, numatytus įstatymais.

Todėl neturtinės (moralinės) žalos atlyginimo atveju visiško žalos atlyginimo principas objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, nes neturtinės (moralinės) žalos tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma.

Įstatymuose paprastai numatoma piniginė satisfakcija, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą dvasinį, fizinį skausmą ir kt.

Tokios pozicijos nuosekliai laikomasi ir teismų praktikoje. LAT savo nutartyse ne kartą yra pažymėjęs, kad neturtinės žalos atlyginimo srityje visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio ir integrum*) objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, kadangi neturtinės žalos tiksliai įvertinti pinigais neįmanoma. Įstatymas numato piniginę satisfakciją, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą dvasinį, fizinį skausmą ir kt. Teismo funkcija yra nustatyti teisingą piniginę kompensaciją už patirtą skriaudą (dvasinius, fizinius išgyvenimus, praradimus) (pvz., LAT 2003 m. kovo 26 d. nutartis, priimta byloje *N. Žungailienė v. specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“* Nr. 3K-3-371/2003; LAT 2004 m. vasario 18 d. nutartis priimta byloje *O. Rysis, M. Rysytė, V. Rysytė, J. Komarova ir N. Komarovas v. VŠĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos* Nr. 3K-3-16/2004).

Neturtinė žala laikomi asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita, teismo įvertinti pinigais. Ji apibūdinama kaip neturtinio pobūdžio netekimai, įvertinti pinigais ir nukreipti į privalančio ją vykdyti asmens turtą ir išieškomi reikalavimo teisę turinčio asmens naudai. Žala padaroma vertybėms, kurios neturi piniginės išraiškos, tačiau civilinė teisė jas gina turtiniais būdais.

Teismai ne kartą yra pažymėję, kad neturtinės žalos taikymo esmė ta, kad vien tik atitinkamos neturtinės teisės pažeidimas *ex facto* nereiškia ir neturtinės žalos padarymo, t. y. neturtinės žalos atlyginimui už neturtinių teisių pažeidimą yra būtinos visos civilinės atsakomybės sąlygos (neteisėti veiksmai, priežastinis ryšys, kaltė bei žala) (pvz., LAT 2003 m. vasario 24 d. nutartis, priimta civilinėje byloje *T. Gedmintienė v. R. Švilpa ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“*, bylos Nr. 3K-3-294/2003).

Taigi, ar nukentėjęs asmuo patyrė neturtinę žalą dėl neturtinių vertybių pažeidimo, turi būti nustatyta vadovaujantis civilinės atsakomybės taikymo pagrindais.

Šiame straipsnyje nagrinėsiu tik keletą neturtinės žalos atlyginimo atveju nustatytinų sąlygų civilinei atsakomybei atsirasti (šiuo straipsnyje neanalizuojamas priežastinis ryšys ir kaltė kaip pagrindas atlyginti neturtinę žalą).

Neteisėti veiksmai

Teisinė atsakomybė atsiranda tik pažeidus teisės normomis nustatytą elgesio variantą. Aptariamuose neturtiniuose santykiuose įstatymai įpareigoja asmenį susilaikyti nuo veiksmų, kuriais būtų pakenkiama bet kurio kito visuomenės nario ar ūkinio subjekto neturtinėms vertybėms (garbei ir orumui, geram vardui, taip pat, kai nesant teisėto visuomeninio intereso kišamasi į žmogaus asmeninį gyvenimą).

Šios pareigos pažeidimo konstatavimas yra viena iš sąlygų atlyginti neturtinę žalą. Tačiau vien tik neteisėtų, pasekmių nesukeliančių, veiksmų atlikimas nėra vienintelis pagrindas atsirasti teisei atsakomybei. Kitas svarbus pagrindas yra pati neturtinė žala.

Žala

Žala civilinės teisės moksle apibūdinama kaip teisės saugomų asmeninių ir turtinių vertybių sunaikinimas ar pažeidimas neteisėtais veiksmais, sukėlus neigiamų pasekmių, kurias pagal įstatymus galima įvertinti turtine išraiška. Žala nesiejama su objekto ekonomine verte, ji padaroma teisės ginamoms vertybėms, žalos darymas reiškia konkrečios subjektinės teisės pažeidimą, o taikant civilinę atsakomybę žalos atlyginimas visada yra turtinis. Jeigu asmens subjektinių teisių pažeidimas pakenkia asmens turtiniams ar neturtiniams interesams, tai reikia nustatyti, ar yra žala kaip civilinės atsakomybės pagrindas.

Neturtinė žala padaroma asmeninėms ar neturtinėms vertybėms ir pasireiškia kaip dvasinio pobūdžio netekimai ar pakenkimai, kurie gali būti įvertinti pinigais ir kompensuoti. Juridinio asmens gali būti pažeidžiama dalykinė reputacija.

Vienas esminių praktikoje kylančių problemų yra neturtinės žalos, kaip pagrindo atlyginti žalą, įrodinėjimas. Neturtinė žala gali būti įrodinėjama visomis įstatymų leidžiamomis įrodinėjimo priemonėmis (rašytiniais įrodymais, ekspertų išvadomis (ypač jei tai susiję su sveikatos sužalojimu, liudytojų parodymais, šalių paaiškinimais ir kt.).

Rusų teisės mokslininkas A. Erdelevskis yra atkreipęs dėmesį į tai, kad neturtinė žala ypatinga tuo, kad ji pasireiškia nukentėjusiojo vidiniais išgyvenimais ir kančiomis, t. y. neturtinių vertybių pažeidimas sukelia neigiamus asmens psichikos pakitimus ir neturtinė žala pasireiškia per fizinius ir psichinius kentėjimus, kurie vyksta asmens sąmonėje, o jų pasireiškimas priklauso nuo individualių nukentėjusiojo savybių, todėl iš to, kaip išoriškai elgiasi nukentėjusysis, spręsti, ar jis patyrė neturtinę žalą, ar ne, yra sunku ir labai subjektyvu. A. Erdelevskis siūlo nustatyti neturtinės žalos prezumpciją ir laikyti, kad neteisėtas neturtinių vertybių pažeidimas sukelia neturtinę žalą.

Su tokia A. Erdelevskio pozicija būtų galima sutikti tik tokiu atveju, jeigu neturtinę žalą suvoktume labai siaurai, t. y. tik kaip vidinius fizinio asmens išgyvenimus.

Tačiau kaip matyti iš teismų praktikos ir CK analizės, nustatant, buvo ar ne padaryta žala, kaip neturtinės žalos atlyginimo pagrindas, atsižvelgiama ne tik į nukentėjusios šalies dvasinius išgyveni-

mus, bet ir į pažeistas vertybes ir paties pažeidimo pobūdį. Todėl dažnas tokiose bylose atsakovų argumentas, kad net ir pažeidus ginamas vertybes, neturtinės žalos nukentėjusioji šalis nepatyrė, nes nepateikė nė vieno objektyvaus įrodymo, atmetamas.

Pvz., LAT 2003 m. kovo 24 d. nutartyje civilinėje byloje *I. Jupatovas v. AB „Vakarų laivų gamykla“* Nr. 3K–3–391 konstatavo, kad paskleidus žinias padaryta žala nėra tiesiogiai siejama su realiu garbės ir orumo sumažėjimu. Pakankamas pagrindas atsakomybei nuostolių atlyginimo forma atsirasti yra tai, kad paskleistas tikrovę neatitinkančias žinias bendražmogiškos moralės požiūriu būtų galima įvertinti kaip galinčias pažeminti asmenį visuomenės akyse arba sumažinti paties savęs kaip asmenybės vertinimą.

Panašios pozicijos buvo laikomasi ir kitoje byloje atmetant atsakovų argumentus dėl to, kad ieškovės neįrodžiusios, jog dėl pažeidimo patyrusios neturtinės žalos. Šioje byloje teismas, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, sutiko su apeliacinės instancijos teismo argumentais, kad nepilnametės mergaitės nuotrauka, kur ji atvaizduota iš dalies apnuoginta, spausdinimas nesant pačios nepilnametės sutikimo ir jai nežinant, net ir tuo atveju, kai ji fotografuojama su jos sutikimu, turi aiškiai neigiamas pasekmes jos asmenybės vystymuisi, ir tai yra objektyvūs faktoriai, jau patys savaime reikšmingi sprendžiant dėl teisės pažeidimu nepilnametei mergaitei padarytos neturtinės (moralinės) žalos (LAT 2003 m. vasario 24 d. nutartis *T. Gedminienė v. R. Švilpa ir UAB „Brolių Tomkų leidykla“* Nr. 3K–3–294/2003).

Taigi vertinat, ar yra pagrindas atlyginti neturtinę žalą, žalos padarymo faktas, kaip civilinės atsakomybės pagrindas, **turi būti** nustatytas, o pats šis faktas nustatomas, atsižvelgiant tiek į nukentėjusios šalies paaiškinimus, kitus byloje surinktus įrodymus, pažeistą vertybę, tiek į visuomeninį tokio pažeidimo vertinimą.

Neturtinės žalos dydžio nustatymas, dydžio nustatymo kriterijai

Bene daugiausia tiek praktikoje, tiek teisės doktrinoje ginčų kyla dėl neturtinės žalos dydžio.

Pagal neturtinės žalos apibūdinimą CK 6. 250 str. neturtinės žalos dydį pinigais įvertina teismas, jis negali būti nustatytas šalių susitarimu.

Analizuojant neturtinės žalos dydžio nustatymo pagrindus, ypač svarbi nagrinėjamu klausimu suformuota teismų praktika, kai iki šiol dažnai remiamasi ne įstatymų nustatytais kriterijais, bet tik paties teisėjo subjektyviu vertinimu. Teismų sprendimuose priteisiant vienokio ar kitokio dydžio neturtinę žalą dažnai trūksta rimtos motyvacijos, neįvertinami visi dydžio nustatymo kriterijai, neaiškus kriterijų tarpusavio santykis, jie nediferencijuojami, todėl neturtinės žalos taikymo ribos dažnai pernelyg išplečiamos arba suprantamos per siaurai.

Nustatant neturtinės žalos dydį pagal CK 6. 250 straipsnį teismas turi atsižvelgti į šiuos kriterijus:

1) žalos sukeltas pasekmės;

Teisės pažeidimo sunkumo laipsnis nustatytinas išanalizuojant pažeidimo poveikį pozityviems visuomeniniams santykiams, geriems papročiams, tradiciškai priimtinais elgesiais ir kita. Teisės pažeidimo pasekmės vertintinos nurodant asmens patirtų moralinių praradimų dydį, šių praradimų įtaką žmogaus kaip asmenybės vystymuisi, jo tolesnei visuomeninei, darbo veiklai, šeimyniniam gyvenimui ir kita.

LAT nutartyse yra ne kartą pažymėjęs, kad nustatant neturtinės žalos dydį būtina atsižvelgti į pažeidimo sunkumą, jo įtaką tolesniam nukentėjusio asmens gyvenimui. Pvz., LAT 2003 m. lapkričio 5 d. nutartyje byloje N. Chmelevskienė v. UAB „Club 8 Company“ Nr. 3K–3–1049, teismas konstatavo, kad nustatydamas patirtos neturtinės žalos atlyginimo dydį, teismas atsižvelgė į ieškovei atliktų operacijų skaičių ir skausmingą tiek fiziškai, tiek emociškai pooperacinį laikotarpį, į tai, kad patirtos traumos pasekmės bus jaučiamos visą gyvenimą.

Nustatydamas neturtinės žalos dydį teismas taip pat turi atsižvelgti į:

2) žalą padariusio asmens kaltę;

Žalą padariusio asmens kaltės nustatymas priklauso nuo pažeidžiamos vertybės ir paties pažeidimo pobūdžio. Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarime „Dėl LR CK 7, 7–1 str. ir LR visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje“ konstatavo, kad žalos dydį lemiantis žinių paplitimo mastas nustatomas įvertinant atsakovo galimybę numatyti, kaip plačiai tam tikroje aplinkoje paskleistos tokios žinios galėjo paplisti įprastinėmis sąlygomis.

Pažymėtina tai, kad žalą padariusio asmens kaltės nustatymas lema ne tik neturtinės žalos padidinimą, bet ir sumažinimą. Pvz., LAT 2000 m. gegužės 1 d. nutartyje *I. Sadauskienė v. UAB „Lietu-*

vos rytas“ Nr. 3K–3–487/2000 teismas sumažino priteistos žalos dydį nuo 10 000 iki 3000 Lt, atsižvelgdamas į atsakovo kaltės laipsnį, jo elgesį po to, kai buvo išspausdinta fotonuotrauka, paskleidimo būdą ir formą, leidinio tiražą ir kitas aplinkybes.

Nustatydamas neturtinės žalos dydį teismas taip pat turi atsižvelgti į:

3) *žalą padariusio asmens turtinę padėtį;*

Pažymėtina tai, kad nukentėjusiojo turtinė padėtis ir socialinis statusas nustatant neturtinės žalos dydį neturi reikšmės.

Tokios pozicijos laikosi ir LAT. Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarime „Dėl LR CK 7, 7–1 str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje“ konstatuota, kad nepaisant įvairių žmonių socialinių skirtumų bei visuomenės požiūrio į atskirą asmenį (garbė) ar paties asmens į save (orumas) skirtingumų, teismai, vertindami neteisėtus veiksmus bei jų pasekmes, turėtų vadovautis asmenų lygybės prieš įstatymą principu. Į ieškovų padėties visuomenėje skirtingumus gali būti atsižvelgiama tik įvertinant pažeidimo sukeltas pasekmes.

LAT 2001 m. kovo 27 d. nutartyje byloje *J. Ragelis v. LR teisingumo ministerija ir LR generalinė prokuratūra* Nr. 3K–3–155/2001 teismas konstatavo, kad nei CK, nei įstatymo 7 straipsnio 7 dalis nenumato asmens socialinės ar visuomeninės padėties kaip kriterijaus, kuriuo remiantis būtų galima mažinti atlygintinos žalos dydį. Teisėjų kolegija sutinka su kasacinio skundo argumentais, kad tokie kriterijai yra diskriminaciniai, taigi pažeidžiantys Konstitucijos 29 straipsnyje ir Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14 straipsnyje įtvirtintą asmenų lygiateisiškumo principą

Ministrų Tarybos Komiteto 1975 m. kovo 14 d. priimtoje Rezoliucijoje Nr. (75)7 taip pat numatyta, kad apskaičiuojant neturtinę žalą neturėtų būti atsižvelgiama į nukentėjusiojo asmens turtinę padėtį.

Nustatydamas neturtinės žalos dydį teismas turi atsižvelgti į tai:

4) *ar padaryta turtinė žala, į padarytos turtinės žalos dydį.*

Tačiau pažymėtina tai, kad atsakomybė už padarytą moralinę žalą nėra tiesiogiai priklausoma nuo turtinės žalos padarymo fakto ir gali būti taikoma tiek kartu su turtine atsakomybe, tiek ir atskirai. Įstatymai nenumato papildomo pagrindo, būtino atsirasti civilinei atsakomybei už moralinės (neturtinės) žalos padarymą, t. y. kartu ir turtinės žalos padarymo fakto (LAT 2001 m. spalio 11 d. nutartis byloje *V. Toropovas v. LR aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba* Nr. 3K–7–688/2001).

Nustatydamas neturtinės žalos dydį teismas tai pat turi atsižvelgti į kitas bylai reikšmės turinčias aplinkybes; asmenines nukentėjusiojo savybes ir kt., sąžiningumo, teisingumo ir protingumo kriterijus.

CK nurodytas žalos dydžio kriterijų sąrašas nėra baigtinis. Kitos turinčios reikšmės bylai aplinkybės yra nustatomos kitų įstatymų ar teismo nagrinėjant bylą ir atsižvelgiant į konkrečias bylos aplinkybes.

Taigi teismo nustatomą neturtinės žalos dydį lemia visuma bylos aplinkybių, kurios pagal įstatymą ar teismo pripažinimu turi įtakos neturtinės žalos dydžiui.

Neturtinės žalos dydžio nustatymas pasižymi tam tikra specifika, ir atskirus aspektus būtina išanalizuoti atskirai:

1) Nustatinėjant neturtinės žalos dydį svarbu turėti galvoje, kad neturtinės žalos atlyginimo srityje visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio ir integrum*) objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi. Įstatymas numato piniginę satisfakciją, kuria siekiama kiek įmanoma teisingiau kompensuoti nukentėjusiojo patirtą dvasinį, fizinį skausmą ir kt.

2) Nustatinėjant neturtinės žalos dydį, svarbiausias vaidmuo tenka teismui.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pažymėjęs, kad neturtinė žala yra bendrieji nuostoliai, kurių konkretus dydis nėra įrodinėjamas. Jis pagal teisiškai reikšmingų konkrečioje byloje kriterijų visumą nustatomas teismo.

3) Neturtinės žalos dydis nustatinėjamas, atsižvelgiant į CK 6. 250 str. numatytus kriterijus. Tačiau kriterijų sąrašas nėra baigtinis. Atskirų kategorijų bylose specialūs įstatymai gali numatyti ir papildomus kriterijus. Pvz., pagal AGTĮ autorių teisių gynimo bylose atsižvelgiama: į neteisėtų veiksmų trukmę, priežastis, kūrinių mastą, kaltės laipsnį, kelio užkirtimo galimybes, kūrinių populiarumą ir kt.

4) Neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai nekvestionuojami. Teismas, nustatinėdamas atlygintinos žalos dydį, turi įvertinti **visus** įstatymo nustatytus kriterijus, kiekvieno iš jų **tarpusavio santykį**, atsižvelgiant į ginamos vertybės specifiką.

Pvz., LAT 2003 m. kovo 26 d. nutartyje byloje *N. Žungailienė v. UAB „Vilniaus troleibusai“* Nr. 3K-3-371 teismas konstatavo, kad atsakovas – SP UAB „Vilniaus troleibusai“ yra juridinis asmuo, pelno siekianti įmonė, todėl jos turtinė padėtis (turimos skolos), teisėjų kolegijos nuomone, negali būti pagrindas gerokai mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį. Esminis neturtinės žalos atlyginimo kriterijus, sužalojus sveikatą, yra sužalojimo pasekmės ir dėl to patirti dvasiniai išgyvenimai, kurie teismų nustatyti įvertinant sužalojimo sunkumą, išlikusį ieškovės sveikatos ir išvaizdos pažeidimą, asmenines savybes – jauną amžių, profesinį išsilavinimą ir galimybių praradimą. O tai, kad žalą padaręs asmuo yra juridinis asmuo, pelno siekianti įmonė ar net įmonė, finansuojama iš valstybės biudžeto (pvz., ligoninė), netgi atsižvelgiant į jos turtinę padėtį (turimos skolos), negali būti pagrindas gerokai mažinti atlygintinos neturtinės žalos dydį.

Garbės ir orumo gynimo bylose suformuota praktika, kad viešo asmens garbės ir orumo gynimo pagrindinis būdas yra paskelbtų žinių paneigimas, o moralinės žalos turtinio atlyginimo dydis neturi būti pernelyg didelis (LAT 2000 m. vasario 24 d. nutartis byloje *V. Žiemelis v. UAB „Lietuvos rytas“*, Nr. 3K-7-130/00, LAT 2001 m. gegužės 14 d. nutartis byloje *S. Černiauskaitė v. Tauragės rajono meras ir kt.*, Nr. 3K-3-529/01).

Toks teismų mėginimas diferencijuoti atskirus žalos dydžio kriterijus sveikintinas, tačiau, kaip matyti iš teisminės praktikos analizės, taikomas toli gražu nedažnai: įstatymu apibrėžti neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijai ne visada ir ne visi įvertinami, geriausiu atveju apsiribojama įstatymo numatytų neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijų išvardijimu. Ne visada analizuojama atskirų kriterijų reikšmė ginant vieną ar kitą vertybę.

5) Kitas būtinas paminėti neturtinės žalos dydžio nustatymo aspektas yra tas, kad nustatant neturtinės žalos dydį turi būti atsižvelgta į suformuotą teismų praktiką šiuo klausimu.

Tokios pozicijos laikosi ir LAT. Pvz., LAT 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartyje *V. Zigmantas v. UAB „Klaipėdos laikraščio redakcija“* Nr. 3K-3-1044/2002 pažymėta, kad tinkamai taikant materialines teisės normas dėl garbės ir orumo gynimo turi būti atsižvelgiama į susiklosčiusią teismų praktiką dėl žalos dydžio nustatymo šios kategorijos byloje.

6) Kitas būtinas paminėti neturtinės žalos dydžio nustatymo aspektas yra tas, kad nustatant neturtinės žalos dydį turi būti atsižvelgta į pačių ginamų vertybių specifiką bei jų tarpusavio santykį. Šio reikalavimo taikymą apsunkina tai, kad nėra vieno conceptualaus požiūrio į neturtinės žalos atlyginimą pažeidus skirtingas vertybes. Kyla klausimas, ar turi neturtinės žalos dydis skirtis priklausomai nuo ginamos vertybės, ar galima jas lyginti ir vertinti pagal aktualumą? Ar neturtinės žalos dydis turi ir gali būti skirtingas ginant, pvz., teisę į gyvybę ir sveikatą, kurios savo esme yra absoliučios teisės, ir ginant teisę į privatų gyvenimą ar garbę ir orumą, kurios yra santykinės teisės? Vienareikšmio atsakymo neteikia nei teisės mokslas, nei teismų praktika, nors kai kuriais atvejais neadekvatumas aki-vaizdus.

Analizuojant ginamos vertybės aktualumą ir visuomeninį jos vertinimą kaip kriterijų nustatant neturtinės žalos dydį, paminėtina LAT 2003 m. vasario 19 d. nutartis byloje *J. Jakštas, J. Juškaitis, R. Girkontaitės ir kt. v. UAB „Mūsų gairės“* Nr. 3K-3-273/2003, kurioje teismas *sumažino* neturtinės žalos dydį atsižvelgdamas į tai, kad jei kūrinys nepriimtinas mūsų dabarties visuomenės moralės požiūriu, ginant *tokio* kūrinio autoriaus neturtines teises, negalėtų būti taikomi tokie pat moralinės žalos atlyginimo kriterijai bei standartai, kaip kitiems kūriniais.

Tokia pozicija, mano įsitikinimu, kritikuotina jau vien dėl to, kad ginant autoriaus teisę į kūrinio neliečiamybę, pati ši teisė negali būti vertinama atsietai nuo to, kad kūryba yra dvasinio išgyvenimo procesas, susijęs su ypatingai jautriais asmeniniais autoriaus jausmais ir išgyvenimais, jo mintimis, ir atitinkami pakeitimai, jo kūrinio iškraipymai, nors jie, vertinant formaliai, ir nėra dideli, pačiam autoriui gali būti skausmingi ir jo suprantami kaip nepagarba jo kūriniumi, taigi ir jam kaip asmenybei – kūrėjui.

Todėl vertinti paties kūrinio vertingumą laikmečio požiūriu kaip pagrindą mažinti neturtinės žalos atlyginimą reikėtų labai atsargiai. Juo labiau, kad toje pačioje byloje teismas pažymėjo, kad nors toks kūrinys nėra socialiai vertingas mūsų laikmečio požiūriu, mažinti priteisiamos neturtinės žalos dydį būtina turint omenyje Lietuvos istorinę praeitį, didžiosios dalies visuomenės neigiamą ir pašaipų požiūrį į atitinkamą sovietinio laikotarpio kūrybą. Autoriui apskritai gali būti skausmingas jau pats kūrinio, kuriam publikuoti leidimo jis nedavė, išspausdinimas naujai leidžiamame leidinyje, nepaisant to, kad buvo priteista didesnė ar mažesnė kompensacijos suma už atitinkamų turtinių teisių pažeidimą.

7) Nustatinėjant neturtinės žalos dydį svarbus tiek subjektyvus nukentėjusiojo padėties, tiek visuomeninis konkretaus pažeidimo vertinimas.

Atsižvelgiant į tai, kad neturtinės žalos dydžio objektyviai neįmanoma apskaičiuoti ir negalima objektyviai išmatuoti nukentėjusiojo patiriamų kančių ir juo labiau jų tiksliai įvertinti pinigais, Rusijos

teisės mokslininkas A. Erdelevskis siūlo nustatyti preziuruojamą neturtinės žalos dydį, t. y. teismui orientuotis į tokį neturtinės žalos dydį, kokį atitinkamai pažeidus neturtines vertybes turėtų išgyventi (negalėtų neišgyventi) vidutinis protingai ir adekvačiai į situaciją reaguojantis asmuo. Iš esmės, kaip teigia A. Erdelevskis, taip apibūdinama preziuruojama neturtinė žala atspindi visuomeninį neturtinių vertybių pažeidimo vertinimą. Teismui nustačius preziuruojamą neturtinės žalos dydį, jis galėtų kisti priklausomai nuo konkrečios situacijos ir konkrečių nukentėjusios šalies savybių ir vertinimo (subjektyvus faktorius).

Lietuvos teismų praktika nustatinėjant neturtinės žalos dydį šiuo klausimu yra nevienareikšmė. Pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarime „Dėl LR CK 7, 7–1 str. ir Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje“ numatyta, kad nustatydamas žalos dydį teismas turėtų remtis normalaus protingo žmogaus pasaulio suvokimu ir dvasine pusiausvyra, išskyrus tuos atvejus, kai žinias paskleidęs asmuo numatė ir galėjo numatyti, kad ieškovas žinias priims kitaip. Kitoje byloje pabrėžiama, kad įrodinėjant patirtą neturtinę žalą, svarbu turėti omenyje tai, jog šiuo atveju *inter alia* yra kalbama ir apie konkretaus žmogaus vidinę subjektyvią būseną, kurią jis išgyvena dėl patirto jo teisių pažeidimo. Tai būtina turėti omenyje vertinant padarytą neturtinę žalą atsižvelgiant į visas aplinkybes. Bandytas vertinti ir analizuoti kito asmens vidinę būseną, jo vidinius išgyvenimus, kaip nors hipotetiškai lyginti juos su galimais kitų asmenų išgyvenimais tokioje pat situacijoje, būtų neetiškas ir nekorektiškas. Kita vertus, toje pačioje teismo nutartyje pažymima, kad konkrečioje byloje susiklosčiusių faktinių aplinkybių visumos kontekste gali būti ir tam tikrų objektyvių veiksmų, jau savaime bylojančių apie asmeniui padarytą neturtinę žalą (LAT 2003 m. spalio 30 d. nutartis byloje *R. Litvinaitė v. UAB „Brolių Tomkų leidyba“* Nr. 3K–3–1000/2003).

Išvados

Nors neturtinės žalos atlyginimas, kaip civilinių teisių gynimo būdas, taikytas dar prieš įsigaliojant CK (pvz., už garbės ir orumo pažeidimą, autorių teisių, privataus gyvenimo pažeidimus ir kt.), tačiau naujajame CK išplėtus neturtinės žalos taikymo galimybes, nustačius tiek neturtinės žalos sampratą, tie neturtinės žalos dydžio nustatymo kriterijus, neturtinės žalos atlyginimas dažnai taikomas arba pernelyg išplečiant jo taikymo ribas, arba neturtinės žalos atlyginimas taikomas labai retai. Nėra vieno, konceptualaus požiūrio į neturtinės žalos atlyginimo institutą, todėl dažni atvejai, kai už sunkų nusikaltimą prieš asmenį priteisiama mažesnio dydžio kompensacija nei už garbės ir orumo pažeidimą, kuris iš esmės nesukėlė sunkių pasekmių.

Viena esminių problemų, lemiančių netinkamą neturtinės žalos instituto taikymą, yra ta, kad nustatant neturtinės žalos dydį neįvertinami visi įstatyme numatyti neturtinės žalos atlyginimo dydžio nustatymo kriterijai, geriausiu atveju apsiribojant jų išvardijimu, be to, šie kriterijai visiškai nediferencijuojami, neaiškus jų tarpusavio santykis atskirų neturtinių vertybių gynimo byloje.

Teisingas teisės normų, reguliuojančių neturtinės žalos atlyginimą, aiškinimas ir taikymas yra itin svarbus, kadangi jis yra pagrindinis esmingiausių teisės ginamų vertybių gynimo būdas. Įstatymų nustatyti neturtinės žalos atlyginimo pagrindai ir kriterijai yra būtini įvertinti nagrinėjant kiekvieną bylą dėl neturtinės žalos atlyginimo, kad būtų išvengta subjektyvumo, teisinio santykio šalių interesų pusiausvyros pažeidimų ir vėlesnių spekuliacijų šiuo klausimu, o jų dar pasitaiko nemažai tiek teisininkų diskusijose, tiek žiniasklaidoje.

Lemiamas vaidmuo tinkamam neturtinės žalos atlyginimo kaip civilinių teisių gynimo būdo taikymui dėl daugumos vertinamųjų šio instituto nuostatų pobūdžio teks teisės teoretikams ir teismams, kurie turėtų padėti išaiškinti aktualius klausimus, kylančius civilinių teisių santykių dalyviams naudojantis įstatymų suteiktomis teisėmis.

LITERATŪRA

1. Kiršienė J., Pakalniškis, V. Ruškytė R., Vitkevičius P. Civilinė teisė. Bendroji dalis. I tomas. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.
2. Ambrasienė D., Baranauskas E. ir kt. Civilinė teisė. Prievolių teisė. Vadovėlis. – Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras, 2004.

3. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Pirmasis leidimas. – Vilnius: Justitia, 2001.
4. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. I dalis. Pirmasis leidimas. – Vilnius: Justitia, 2003.
5. Mikelėnas V. Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai. – Vilnius: Justitia, 1995.
6. Mikelėnienė D., Mikelėnas V. Neturtinės žalos kompensavimas. – Vilnius: Justitia, 1998. Nr. 2.
7. Mizaras V. Autorių teisės: civiliniai gynimo būdai. – Vilnius: Justitia, 2004.
8. Europos Tarybos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. Tarptautinės sutartys ir dokumentai pilietinės visuomenės klausimais / Sudarytojas S. Katuoka. – Vilnius, 2000.
9. Teisė į privatų gyvenimą ir jos gynimas. Asmeninės neturtinės teisės ir jų gynimas. Teminis straipsnių rinkinys. – Vilnius: Justitia, 2001.
10. Эрделевский А. М. Компенсация морального вреда. – Москва, 2004.
11. Голубев К. И., Нарижний С. В. Компенсация морального вреда как способ защиты неимущественных благ личности. – Санкт-Петербург, 2004.
12. Малейна М. Н. Личные неимущественные права граждан. – Москва, 2001.
13. Gomien D., Harris D., Zwaak L. Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 1996.

Norminė literatūra:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. – Vilnius, 1999.
2. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 28.
3. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios. 2003. Nr. 15.
4. Lietuvos Respublikos biocheminių tyrimų etikos įstatymas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 44.
5. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000. Nr. 74.
6. Lietuvos Respublikos pacientų teisių ir žalos sveikatai atlyginimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004. Nr. 115.
7. Ministrų Tarybos Komiteto 1975 m. kovo 14 d. priimta rezoliucija Nr. (75)7.

Teismų praktika:

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartys, skelbiamos internete adresu <http://www.lit.litlex.lt/>, pvz.:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1998 m. gegužės 15 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos CK 7, 7–1 str. ir LR Visuomenės informavimo įstatymo taikymo teismų praktikoje“.
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje V. Žiemelis v. UAB „Lietuvos rytas“. Nr. 3K–7–130.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. gegužės 1 d. nutartis civilinėje byloje I. Sadauskienė v. UAB „Lietuvos rytas“. Nr. 3K–3–487/2000.
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. kovo 27 d. nutartis civilinėje byloje J. Ragelis v. LR teisingumo ministerija ir LR generalinė prokuratūra. Nr. 3K–3–155/2001.
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje V. Toropovas v. LR aplinkos ministerijos Klaipėdos regiono departamento Pakrančių apsaugos tarnyba. Nr. 3K–7–688/2001.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje S. Černiauskaitė v. Tauragės rajono meras ir kt. Nr. 3K–3–529/01.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2002 m. rugsėjo 23 d. nutartis civilinėje byloje V. Zigmantas v. UAB „Klaipėdos laikraščio redakcija“. Nr. 3K–3–1044/2002.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje N. Žungailienė v. specialios paskirties UAB „Vilniaus troleibusai“. Nr. 3K–3–371/2003.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje T. Gedmintienė v. R. Švilpa ir UAB „Brolių Tomkų leidyba“. Nr. 3K–3–294/2003.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje I. Jupatovas v. AB „Vakarų laivų gamykla“. Nr. 3K–3–391.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. lapkričio 5 d. nutartis civilinėje byloje N. Chmelevskienė v. UAB „Club 8 Company“. Nr. 3K–3–1049.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. vasario 19 d. nutartis civilinėje byloje J. Jakštas, J. Juškaitis, R. Girkontaitės ir kt. v. UAB „Mūsų gairės“. Nr. 3K–3–273.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje O. Rysis, M. Rysytė, V. Rysytė, J. Komarova ir N. Komarovas v. VŠĮ Vilniaus universiteto ligoninės Santariškių klinikos. Nr. 3K–3–16/2004.

Lietuvos teismų sprendimai skelbiami internete adresu <http://www.bylos.lt/bylos/>, pvz., Lietuvos apeliacinio teismo 2004 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje L. Zdanys, M. Zdanys. V. Zdanienė ir G. Zdanys v. VŠĮ „Marijampolės ligoninė“. Nr. 2A–394/2004.

Non-Pecuniary Damage as the Way of Protecting Non-Property Values

*Doctoral Candidate Solveiga Cirtautienė
The Supreme Court of Lithuania
Mykolas Romeris University*

Keywords: *non-property rights, non-pecuniary damage.*

SUMMARY

Personal non-property rights and values are the objects protected by the law. The main way of protecting such values is recovering non-pecuniary damage from the person who infringes them. The institute of non-pecuniary damage is of great significance in the civil law today. Therefore, accurate interpretation and application of the relevant provisions of the Civil Code is of great importance. The article presents an analysis of theoretical and practical aspects of the ways of protection non-pecuniary values. Particular attention is given to detail analysis of non-pecuniary damage as the basic way of protecting such rights, presenting different criterions that should be taken into consideration by the court in assessing the amount of non-pecuniary damage. Due to the fact that in recovering non-pecuniary damage the damages incurred can not be compensated in full, an attempt has been made to characterise the special features applicable in recovering non-pecuniary damage, to explain its meaning. Also the great attention has been given to the existing court practice in respect of this institute.

